

XII. ERDÉLYI TUDOMÁNYOS DIÁKKÖRI KONFERENCIA
Kolozsvár, 2009 Május 15-17

**TÖMEGGYILKOSSÁG ÉS
BŰNRÉSZESSÉG A
TÖMEGGYILKOSSÁG ELKÖVETÉSÉBEN**

Szerző: Gáspár-Szilágyi Szilárd
Babeş-Bolyai
Tudományegyetem
Jogi Kar, IV. évfolyam

Témavezető: dr. Fábíán Gyula
ügyész, egyetemi adjunktus
Babeş-Bolyai
Tudományegyetem
Jogi kar, Kolozsvár

TARTALOMJEGYZÉK

RÖVIDÍTÉSEK.....	1
I. BEVEZETŐ.....	2
II. A TÖMEGGYILKOSSÁG ÉS BŰNRÉSZESSÉG A TÖMEGGYILKOSSÁG ELKÖVETÉSÉBEN	3
II. 1. A fogalmak kialakulása.....	3
II.2. A ruandai és srebrenicai atrocitások	6
A ruandai tömeggyilkosság.....	6
A srebrenicai tömeggyilkosság.....	7
II.3. A tömeggyilkosság alkotó elemei	9
<i>Actus Reus</i>	9
<i>Mens Rea</i>	11
IV.4. Bűnrészesség a tömeggyilkosság elkövetésében.....	13
III. KIK ITÉLHETIK EL AZ ELKÖVETŐKET?	
III.1. Nemzeti Bíróságok.....	14
III.3. A Jugoszláv Nemzetközi Büntető Bíróság... ..	15
III.2. A Ruandai Nemzetközi Büntető Bíróság... ..	17
IV.4. A Nemzetközi Büntető Bíróság.....	17
IV.5. Speciális Bíróságok (Sierra Leone, Libanon)... ..	19
IV.6. Talán a Hágai Nemzetközi Bíróság?... ..	19
IV.7. A kiszabott büntetések.....	20
V. HOGYAN LEHET MEGAKADÁLYOZNI?	
V.1. A Biztonsági Bizottság jóváhagyásával.... ..	21
V.2. Létezik-e „nemzetközi humanitárius beavatkozás”?... ..	22
VI. MENNYIRE ISMERETES A TÖMEGGYILKOSSÁG A KOLOZSVÁRI VÉGZŐS DIÁKOK ÉS JOGHALLGATÓK KÖRÉBEN?	
VI.1. A felmérés célja és a Kérdőív.....	24
VI.2. Kiértékelő.....	26
FELHASZNÁLT IRODALOM.....	29

XII. ERDÉLYI TUDOMÁNYOS DIÁKKÖRI KONFERENCIA

RÖVIDÍTÉSEK

ENSZ	Egyesült Nemzetek Szövetsége
TGYE	A tömeggyilkosság bűncselekmény megelőzéséről és büntetéséről szóló egyezmény
JNBB	A Jugoszláv Nemzetközi Büntető Bíróság
RNBB	A Ruandai Nemzetközi Büntető Bíróság
NBB	Nemzetközi Büntető Bíróság
UNAMIR	United Nations Assistance Mission for Rwanda
UNPROFOR	United Nations Protection Force
RPF	Rwandan Patriotic Front
BTK	Büntető Törvénykönyv
ECOWAS	Economic Union of West African States

XII. ERDÉLYI TUDOMÁNYOS DIÁKKÖRI KONFERENCIA

I. BEVEZETŐ

„A domboldalon keresztül, ahol azelőtt közösségek voltak, láttuk, amint kardokkal felfegyverzett emberek más embereket hurcoltak és a hátuk mögött rakásra dobott holttestek heverték. Valójában az egész tájat ellepték a tetemek és holttestek, egészen Burundi határáig”.¹

„A fogoly egyszerűen egy másik lázadó volt, családom halálának egyik felelőse, amint ezt már igazán elkezdtem hinni. A káplár egy pisztoly lövéssel adta meg a rajtot, megfogtam az ember fejét és egy folyékony mozdulattal elvágtam torkát. [...] szemei hátrafordultak és szemembe néztek, mielőtt egy megijedt tekintetben megálltak.”²

A fenti két idézet nem fikció, hanem valós emberek vallomásai, akik átélték az Afrikában lezajló atrocitásokat. Egy ruandai tanú és egy Sierra Leone-i gyerekharcos emlékei döbbenetesek, de valósak. A tömeggyilkosság, népiirtás nem egy szám, egy jogi eset, hanem emberi sorsok ezrei, milliói.

Az elkövetkező fejezetek a fogalom jogi meghatározásával próbálják megismertetni az olvasóval a bűncselekmény súlyosságát és ugyanakkor fölmerül majd a kérdés, ha a nemzetközi jog által nyújtott büntető rendszer ér-e egyáltalán valamit, hisz úgylis a fő feladat az ilyen konfliktusok megelőzése. A nemzetközi büntető bíróságok fölállítása és működtetése rendkívül sok időt, pénzt és emberi munkát igényelnek. Számos esetben humán katasztrófákat lehetett volna megelőzni, hogyha ezt a pénzt, időt és erőforrást a megfelelő időben és a megfelelő képen a konfliktus megelőzésére szánták volna. A kilencvenes évek atrocitásai csorbát ejtettek az ENSZ hírnevében és megingott az Egyesült Nemzetekbe vetett hit. Emberek százezrei vesztették életüket, miközben a Biztonsági Tanács képtelennek mutatkozott ezek megelőzésében. Kérdéses, hogy a két *ad hoc* és a végleges nemzetközi büntető szervek fölállítása elegendő kárpótlást nyújt majd az áldozatoknak és ha ezáltal az ENSZ visszanyeri egykori hírnevét.

¹ *Prosecutor (Ügyész) v. Akayesu*, RNBB, 1998 szeptember 2, ICTR-96-4-T, 156.bekezdés

² Ishamel Beah – *The Long Way Gone* – Memoirs of a boy soldier – Egy gyerek katona emlékei, Fourth Estate kiadó, London, 2007, 125.oldal

XII. ERDÉLYI TUDOMÁNYOS DIÁKKÖRI KONFERENCIA

Úgyszintén a kolozsvári végzős diákok és végzős joghallgatók válaszaiból kiderítjük majd, ha kellő hangsúlyt fektetnek a román jogi tanrendben a nemzetközi bűncselekményekre.

II. A TÖMEGGYILKOSSÁG ÉS BŰNRÉSZESSÉG A TÖMEGGYILKOSSÁG ELKÖVETÉSÉBEN

E fejezet célja a tömeggyilkosság fogalmának kellő meghatározása, ugyanis a köznyelvben használt fogalom számtalanszor magába foglal tetteket és bűncselekményeket, melyek a nemzetközi szférában egyedi státussal bírnak: háborús bűnök, az emberiség ellen elkövetett bűnök, tömeggyilkosság, etnikai tisztítás stb.

II. 1. A fogalmak kialakulása

A tömeggyilkosság fogalma (*egy csoport, vagy a csoport tagjainak szándékos meggyilkolása, megsemmisítése vagy kiirtása*) érdekes módon az *emberiség ellen elkövetett bűncselekmények*³ alkategóriájaként jelent meg és nem mint különálló nemzetközi bűncselekmény.⁴ Az előbbi fogalom az 1915-ös Örmény Mészárlást elítélő, Brit, Francia és Orosz nyilatkozatban jelent meg legelőször⁵ és mivel a tömegmészárlás fogalmát is tartalmazta, a tömeggyilkosságra, mint önálló bűncselekményre nem volt szükség.

A náci és japán atrocitásokat vizsgáló Nürnbergi⁶ és Tokiói⁷ *ad hoc* nemzetközi büntető bíróságok sem használták a tömeggyilkosság megnevezést, hanem a zsidó és más etnikumú

³ A RNBB (ICTR) alapszabályzatának **3. cikke**, a JNBB (ICTY) alapszabályzatának **5. cikke** és a NBB (ICC) alapszabályzata **7. cikke** által nyújtott meghatározások nem azonosak, de nagyjából ugyanazon büntetteket lehet az *emberiség ellen elkövetett bűncselekmények (crimes against humanity)* kategóriába sorolni: *gyilkosság, népirtás, kínzás, rabszolgaság, deportálás, bebörtönözés, erőszak, üldözés (politikai, faji, vallási)*. Az említett bűncselekmények a polgári lakosság ellen elkövetett, széleskörű és szisztematikus támadás részét kell képezniük. A NBB alapszabályzata szerint ide tartozik még az *apartheid* és a *kényszer eltűnés* is.

⁴ Antonio Cassese – *International Criminal Law*, Oxford University Press, 2007, 96. oldal

⁵ Uo. 67. oldal – A Nyilatkozat része – „A Törökország által az emberiség és civilizáció ellen elkövetett új bűncselekményekre való tekintettel nézve, a Szövetséges kormányok kijelentik a Fenséges Portának, hogy az Oszmán kormány tagjait felelősségre fogják vonni.”

⁶ Francis Pakes – *Comparative Criminal Justice*, Willian Publishing, Devon, 2007, 155-156. oldal – A második világháború lejártá után, a Szövetséges hatalmak (A.E.Á., Szovjetunió, Franciaország és NBr.) aláírták a Londoni Egyezményt, mely létrehozta a Nürnbergi Nemzetközi Bíróságot, a volt náci bűnösök elítélése végett. A vádlottakat az alábbi három bűncselekményért vitték bíróság elé: *a béke elleni bűncselekmények* (Crimes against the Peace), *háborús bűnök* (War Crimes) és *az emberiség ellen elkövetett bűnök* (Crimes against Humanity). 22 alperes volt, közülük 11-et halálra ítélték.

⁷ Uo. 156-157. oldal – 1945 júliusában, Potsdamban aláírták a Tokiói Chartát melyben szabályozták a Tokiói (Távol Keleti) Nemzetközi Bíróságot. A Nürnbergi Egyezményhez képest, a Tokiói Chartát csakis amerikaiak készítették, de a bírók között más nemzetiségűek is szerepeltek. A 28 alperes közül, mindenkit bűnösnek találtak

XII. ERDÉLYI TUDOMÁNYOS DIÁKKÖRI KONFERENCIA

embercsoportok ellen elkövetett bűncselekményeket üldözésként könyvelték el.⁸ A bíróságok egyéneket vontak felelősségre és nem államokat. Amint a Nürnbergi Bíróság megállapította, az emberiség elleni bűncselekményeket és a háborús bűnöket nem absztrakt entitások, hanem emberek követték el, ezért őket kell felelősségre vonni a nemzetközi világban.⁹

1946-ban az ENSZ Közgyűlése elítélte a tömeggyilkosságot, mint nemzetközi bűncselekményt és ugyanakkor az első hivatalos meghatározást is megfogalmazta, mely szerint „*a tömeggyilkosság teljes embercsoportok létezésének a megtagadása*”.¹⁰ A Közgyűlés meghatározása szerint tömeggyilkosságot követtek el, amikor részben vagy egészében irtottak ki *faji, vallási, politikai, vagy más* embercsoportokat.

A határozatot követően, 1948-ban az ENSZ valamennyi tagállama aláírta *A tömeggyilkosságról szóló egyezményt*¹¹ (ezentúl TGYE), melyben megállapodtak, hogy a tömeggyilkosság nemzetközi bűncselekmény, attól függetlenül, hogy háborús vagy békeidőben követték el.¹²

Az egyezmény **II. cikke** a tömeggyilkosságot a következőképpen határozza meg:

A jelenlegi Egyezmény szerint, tömeggyilkosság a következő tetteket jelenti, ha azzal a szándékkal követték el, hogy részben vagy egészében semmisítsenek meg nemzeti, etnikai, faji vagy vallási csoportokat:

- a) A csoport tagjainak a meggyilkolása;*
- b) A csoport tagjainak súlyos testi vagy szellemi bántalmazása;*
- c) A csoportra szándékosan kirótt életkörülmények, azzal a céllal, hogy a csoportot részben vagy egészében megsemmisítsék;*
- d) Olyan intézkedések kirovása, melyek a csoporton belüli születéseket szándékoztattak megelőzni*
- e) A gyerekek egyik csoportból egy másik csoportba való erőszakos áthelyezése*

Az egyezmény **III. cikke** ugyanakkor előírja, hogy a tömeggyilkosság mellett, a bűncselekmény elkövetését célzó összeesküvés (b), tömegbujtás (c), kísérlet (d) és bűnrészesség (e) is büntetendő.

Habár az Egyezmény úttörőként jelent meg a nemzetközi jogi világban, mégis számos hiányossággal rendelkezik. Először is az Egyezmény megalkotói csak négy csoport védelmét

és hetüket pedig halálra ítélték. Mindkét bíróság esetében kifogásolták, hogy *post facto* törvények által ítélték el a vádlottakat.

⁸ Antonio Cassese –*International Criminal Law*, 96. oldal

⁹ Rhona K.M. Smith: *Textbook on International Human Rights*, 3rd Edition, 2007, 26. oldal

¹⁰ Az ENSZ Közgyűlésének 96. határozata, 1946 December 11, I rész

¹¹ *A tömeggyilkosság bűncselekmény megelőzéséről és büntetéséről szóló egyezmény* – az ENSZ 260-ik határozata által elfogadva, 1948 December 9-én. 1951 Január 12-án lépett érvénybe. Később Magyarország és Románia is csatlakoztak. – *Convention on the prevention and punishment of the crime of Genocide*

¹² TGYE – I. cikk

XII. ERDÉLYI TUDOMÁNYOS DIÁKKÖRI KONFERENCIA

szabályozták, és ezen csoportok közé már nem sorolták a *politikai, kulturális és szociális* csoportokat. Ugyanakkor a négy csoportot nem határozták meg.¹³

A **VI. cikk** által előírt büntető mechanizmus azonban egyáltalán nem hatásos, hisz az elkövető vezetők, köztisztviselők és egyének elítélését arra az államra bízta, mely területén elkövették az atrocitásokat.¹⁴ Ugyanakkor nemzetközi büntető bíróságoknak is lehet hatáskörük, de csakis azokra a tagállamokra nézve amelyek elfogadták ezen bíróságok hatáskörét. Tehát ha egy állam nem fogadta el a bíróságok illetékességét, vagy netán az állami hatóságok nem hajlandók bűnügyi eljárást indítani az elkövetők ellen (és ez nagyon is valószínű hiszen számtalanszor az állami tisztviselők követik el a bűncselekményt), az elkövetőket senki sem fogja felelősségre vonni.

Egy másik hátránya az Egyezménynek, hogy a bűncselekmény tárgyilagos elemeit és a tömeggyilkossághoz kapcsolódó másodlagos bűncselekményeket nem határozta meg, tehát ez a feladat a nemzetközi bíróságok értelmezésére hárult.

A ruandai és boszniai nemzetközi bűncselekmények arra készítették az ENSZ-t, hogy létrehozza a Ruandai és Jugoszláv Nemzetközi *ad hoc* Büntető Bíróságokat (bővebben a III. fejezetben). Az RNBB alapszabályzatának **3. cikke** és a JNBB **5. cikke** *verbatim* átveszik a TGYE-ban használt meghatározást¹⁵, azonban döntéseikkel, a bíróságok a bűncselekmény alkotó elemeit és a másodlagos bűncselekményeket is meghatározták. A nemrég alakult *végleges* Nemzetközi Büntető Bíróság alapszabályzata (a Római alapszabályzat) **7. cikke** pedig úgyszintén átveszi a TGYE által alkalmazott meghatározást, de az RNBB és JNBB alapszabályzataitól eltérően már nem említi meg a tömeggyilkossághoz kapcsolódó másodlagos bűncselekményeket.¹⁶

A TGYE és a két *ad hoc* bíróságnak köszönhetően, mára a tömeggyilkosságról szóló jogi normák *jus cogens* értékűek, tehát semmiféle nemzetközi egyezményvel nem lehet tőlük eltérni, vagy kikötéseket szabni. Ahogyan a RNBB is kellő képen elismerte „A tömeggyilkosság bűncselekmény a nemzetközi szokásjog¹⁷ része, tehát egy – *jus cogens* –

¹³ Antonio Cassese –*International Criminal Law*, 97. oldal

¹⁴ Az TGYE VI. cikke – „A tömeggyilkossággal vádolt személyeket [...] az állam, amely területén a bűncselekményeket elkövették, illetékes bíróságai fogják elítélni, vagy olyan nemzetközi büntető bíróságok amelyek illetékesek lehetnek azokra a tagállamokra nézve, amelyek elfogadták hatáskörüket.”

¹⁵ **Genocide** means any of the following acts committed with intent to destroy, in whole or in part, a national, ethnical, racial or religious group, as such: a) Killing members of the group; b) Causing serious bodily or mental harm to members of the group c) Deliberately inflicting on the group conditions of life calculated to bring about its physical destruction in whole or in part; d) Imposing measures intended to prevent births within the group; e) Forcibly transferring children of the group to another group.

¹⁶ A Római Alapszabályzat (a Nemzetközi Büntető Bíróság alapszabályzata), 2002 július 1-én lépett érvénybe és 120 állam írta alá. Lásd a NBB honlapját <http://www.icc-cpi.int/Menu/ICC/About+the+Court/>

¹⁷ A nemzetközi jognak **négy forrása** létezik: a) nemzetközi szerződések és egyezmények b) nemzetközi szokások melyek a nemzetközi jog részévé váltak c) általánosan elfogadott jogi alapelvek c) bírósági határozatok

XII. ERDÉLYI TUDOMÁNYOS DIÁKKÖRI KONFERENCIA

*értékű norma.*¹⁸ Úgyszintén az Egyezménybe foglalt jogok és kötelezettségek *erga omnes* jellegűek, illetve az államok kötelezettsége a bűncselekmény megelőzése és elkövetőinek büntetése.¹⁹

II.2. A ruandai és srebrenicai atrocitások

A fejezet a nemzetközi büntető jog fejlődésében két kulcsfontosságú eseményt fog tárgyalni. A ruandai és a boszniai, srebrenicai tömeggyilkosságokat követően, az ENSZ által létrehozott *ad hoc* bíróságok rendkívül fontos szerepet játszódtak a fogalom jogi értelmezésében és letisztulásában.

A ruandai tömeggyilkosság

Ahhoz, hogy a Ruandai eseményeket kellő képen megértsük, az ország történetéről is essen egy pár szó. Ruanda egy kicsiny és dombos ország a közép Afrikai *Nagy Tavak* régióban. Az 1994-es tömeggyilkosságot megelőzően Afrika egyik legnépesebb országa volt. Mint Afrika legtöbb országa, Ruanda sem szabadult meg az európai gyarmatosítóktól. 1897-től német, majd 1917-től Belga gyarmatként jelenik meg. A belgák egy helyi uralkodó által kormányozták a nép felett.

A *Tuszi* és *Hutu* megnevezés először nem etnikai alapon történt, hanem a társadalmi ranglétrán való elhelyezkedés szerint. A rangosabb lakosokat tuszinak, az alacsonyabb rangú embereket pedig hutuként csoportosították. Habár a belgák szerint a tuszik magasságuk és világosabb bőruk miatt kerültek a vezető funkciókba, hutu emberek a tuszi csoporthoz tartózhattak ha fölemelkedtek a társadalmi ranglétrán. Ugyanakkor a két csoport tagjai szabadon házasonhadtak.

A belga gyarmatosítók szerepe a konfliktusban rendkívül fontos, hisz az általuk létrehozott rendszer privilégiumokkal látta el a vezető tuszi lakosságot, ezáltal elégedetlenséget okozva a hutuk sorában.

1959-ben véres összetűzések sora robbant ki a két csoport között, mivel látható volt, hogy a választásokat a 80 százalék fölötti Hutu lakosság fogja megnyerni. A helyzet helyreállt belga közreműködéssel és 1962-ben az ország elnyerte függetlenségét, melyet követően

és jogi tanítások illetve irományok lásd Francis Pakes – *Comparative Criminal Justice*, 147. oldal és A Hágai Nemzetközi Bíróság alapszabályzatának **38(1)**. cikkét

¹⁸ *Prosecutor (Ügyész) v. Kayishema and (és) Ruzindana*, RNBB ICTR- 95-1-T ügye, 1999 május 21., 88. bekezdés

¹⁹ Malcolm N. Shaw – *Nemzetközi jog*, Osiris kiadó, Budapest, 2001, 194. oldal

XII. ERDÉLYI TUDOMÁNYOS DIÁKKÖRI KONFERENCIA

számos tuszi elhagyta az országot és külföldről szerveztek föllázadásokat. A hatvanas évekbeli összecsapások több tízezer ember halálát okozták.

A hetvenes évek elején a Hutu többségű politikai párt a *de facto* vezető párttá alakult, ami véget ért a Habyarimana hadvezér 1973-a hatalom átvételével. 1975-ben az új elnök bevezette az egy-párt rendszert. Külső és belső nyomások hatására, az elnök elfogadta a kilencvenes évek elején a több-párt rendszert. A tuszi száműzöttek létrehozták a Ruandai Honvédő Frontot és Hadsereget (RPF –*Rwandan Patriotic Front*). 1991-ben támadást indítottak a meggyengült kormány ellen, ami az *Arushai Egyezmény*vel ért véget. Ezáltal egy kormánykoalíció jött létre és az északkeleti régió az RPF felügyelete alá került.

Az RPF hatalom igényei azonban nem álltak meg és 1993-ban katonai csapásokat mértek a hutu többségű pártok által képviselt területekre. 1992 és 1993 folyamán a kormány szimulált támadásokkal próbálta meggyőzni a lakosságot az RPF veszélyességéről. 1993 október 23-án tuszi lázadók megölték a Burundi (szomszédos állam, ugyancsak hutu és tuszi felosztottságú) hutu etnikumú államelnökét, mely arra készítette a ruandai kormányt, hogy fölmondja az Arushai egyezményt.

1994 Februárjában megölték a hutu radikálisok vezetőit, mely Kigaliban tuszi mészárlásokhoz vezetett. A belga külügyminiszter tudósította az ENSZ-t a súlyosbodó helyzetről és ezt követően létrehozták az UNAMIR²⁰ nemzetközi alakulatot. Az év áprilisában a Burundi és ruandai államelnököt szállító repülőgép lezuhant Kigali mellett, mely hatására az Elnöki Őrség és hutu polgárőrök elkezdték a tuszi és az ellenkező hutu lakosság mészárlását. Ezt követően a megalakult ideiglenes kormányt az RPF csapatai kiűzték a fővárosból.

Az ideiglenes hutu kormány buzdítására, elkezdődött a tuszik országos mészárlása, melyeket a kormány által létrehozott polgári alakulatok segítettek. Három hónap leforgása alatt (Június 18-án az RPF győzelmet aratott) körülbelül 500.000- 1 millió tuszi vesztette életét.²¹

A srebrenicai tömeggyilkosság

Az előző fejezethez hasonlóan, a srebrenicai humán katasztrófa megértéséhez, szükséges röviden fölvázolni a volt Jugoszláv Föderáció felbomlását és az azt követő konfliktusokat.

²⁰ UNAMIR – *United Nations Assistance Mission for Rwanda* – Az Ruandai ENSZ Segély Misszió – 1993-1996; Eredetileg az Arushai Egyezmény kivitelezését kellett elősegítse. A tragikus események miatt a béke fenntartó alakulatok számát többször is megváltoztatták. Lásd http://www.un.org/Depts/dpko/dpko/co_mission/unamir.htm

²¹ A ruandai tömeggyilkosságról és előzményeiről lásd *Prosecutor (Ügyész) v. Akayesu*, RNBB 96-4-T ügye, 1998 szeptember 2, 78 – 111. bekezdés

XII. ERDÉLYI TUDOMÁNYOS DIÁKKÖRI KONFERENCIA

1945 és 1990 között, a Jugoszláv Föderációt hat köztársaság alkotta: Szlovénia, Bosznia Hercegovina, Horvátország, Szerbia, Montenegró és Macedónia. A hat alkotó köztársaság közül Bosznia Hercegovina etnikai összetétele volt a legheterogénebb, a lakosság 44 százaléka Muzulmán, 31 százaléka Szerb és 17 százaléka Horvát volt. 1991-ben Szlovénia, Macedónia és pár hónapnyi összetűzés után Horvátország is elnyerte függetlenségét. Október 15-én Bosznia Hercegovina országgyűlése kinyilvánította az ország függetlenségét, de a három etnikai csoport heves területi vitába keveredett, főleg az ország keleti részén élő szerbek és muzulmánok.

Srebrenica 15 km-re feküdt a Szerb határtól, azonban többségben Muzulmánok lakták. Habár a régió kis területen feküdt, kulcsfontosságú volt a boszniai szerbek Szerbiával való egyesülésére nézve. 1992-1993 között muzulmán alakulatok visszafoglalták a szerbek által átvett területet, majd 1994 Áprilisában az „UNPROFOR”²² alakulatok 8000-9000 muzulmán lakost helyeztek át. A boszniai szerb hatóságok azonban támadást ígértek az *enklávé* ellen, felismerve annak stratégiai fontosságát.

1993 áprilisában az ENSZ Srebrenicát és környékét „védett zóná”-nak nyilvánította, megszüntetve bármilyen katonai tevékenységet. UNPROFOR alakulatok szállták meg a régiót, de azoknak száma (legtöbb 600) csekély maradt, a védett területet körbevevő több ezernyi, nehezen felfegyverkezett boszniai szerb alakulatokhoz képest.²³ Sajnos mindkét fél (bosnyák és szerb) többször is áthágta az ENSZ követelményeit és a szerb alakulatok nemegyszer feltartoztatták az ENSZ békefenntartó alakulatokat.

1995 folyamán a helyzet csak rosszabbodott és az ENSZ alakulatok is kritikus helyzetbe kerültek. A boszniai szerb elnök, Radovan Karadzic az enklávé azonnali megszállását sürgette. Az év júliusában a VRS alakulatok visszanyomták az ENSZ és bosnyák erőket, a NATO légi segítséget pedig visszavonták. 11-én a szerb alakulatok megszállták a várost, melynek több mint húszezer lakosa a Potocariban létrehozott ENSZ táborba menekült. Egy nappal később szerb katonák szállták meg a Potocari-i táborát és találomra kezdtek embereket és gyermekeket ölni, és nőket erőszakolni.

12 és 13-án a VRS katonák elszállították az öregeket, gyermekeket és asszonyokat, azonban különválasztották a hadképes férfiakat. Tíz-tízezer férfi elhatározta, hogy

²² UNPROFOR – *United Nations Protection Force* – ENSZ Védő Alakulat – Eredetileg Horvátország egyes részeinek felügyeletére hozták létre, majd mandátumát kiterjesztették Bosznia Hercegovinára és később Macedóniára. Lásd http://www.un.org/Depts/dpko/dpko/co_mission/unprofor.htm

²³ Boszniai Szerb Hadtest – VRS - *Vojska Republike Srpske* – főparancsnoka *Ratko Mladic*. A srebrenicai enklávét az ú.n. *Drina Corps* alakulat vette körül, melynek parancsnoka *Radislav Krstic*. Lásd a JNBB vádiratát (Indictment) *Ratko Mladic* ellen IT - 95-5/18-I és határozatát a *Prosecutor (Ügyész) vs. Radislav Krstic* esetben, 2001 Augusztus 2, IT-98-33-T

XII. ERDÉLYI TUDOMÁNYOS DIÁKKÖRI KONFERENCIA

megmenekül az erdőkön keresztül, azonban a szerb katonák elfogták javarészüket. 14-17 között a szerb alakulatok elkezdtek az elfogott férfiak tömeg kivégzését, majd tömegsírokba való temetését.

Habár a JNBB nem tudta megállapítani a pontos számot, a feltételezések szerint kb.7500 muzulmán férfit végeztek ki a Srebrenicai körzetben.²⁴

II.3. A tömeggyilkosság alkotó elemei

Habár a TGYE, illetve a RNBB, a JNBB és a NBB szabályzatai meghatározzák a bűncselekményt, az *ad hoc* bíróságok feladatának bizonyult azoknak értelmezése és körülírása. A bíróságok megállapították, hogy a tömeggyilkosság két alkotó eleme a tárgyilagoss *actus reus* (a meghatározásban előírt bűntettek) és a szubjektív *mens rea*, a négy csoport megsemmisítésének szándéka.²⁵

Actus Reus

A két nemzetközi büntető bíróság az alapszabályzatok és a TGYE által (*supra*, 10. láb.) felsorolt tetteket a következő képen értelmezték:

a) A csoport tagjainak a meggyilkolása: a bíróság megállapította, hogy a TGYE által előírt cselekedet értelme különbözik az Egyezmény francia és angol változataiban. Eszerint az angol *killling* (gyilkolás) magába foglalja a szándékos és a véletlen emberölést, azonban a francia *meurtre* csakis a szándékos emberölésre vonatkozik. A vádlott ártatlansági vélelmére hivatkozva a RNBB a gyilkolás fogalmát a Ruandai Büntető Törvénykönyv szerint értelmezte, amelynek **311.cikke** szerint „Az emberölést gyilkosságnak kell kezelni, ha azzal a szándékkal követték el, hogy valaki halálát okozza”.²⁶ A bíróság hasonlóan vélekedett a *Musema* esetben is.²⁷

A speciális szándék (*dolus specialis*) és a bíróság fenti megállapítása szerint evidens, hogy tömeggyilkosságot csakis szándékosan lehet elkövetni, azonban a *gyilkolás* tárgyilagoss elem értelmezésében, a nemzetközi bíróságok hivatkozhatnak a nemzeti meghatározásokra is.

²⁴ A srebrenicai tömeggyilkosságról és előzményeiről lásd *Prosecutor (Ügyész) vs. Radislav Krstic*, JNBB, IT-98-33-T, 2001 Augusztus 2, 1-82. bekezdések

²⁵ *Krstic* határozat 542. bekezdése és az *Akayesu* határozat 497-498. bekezdése

²⁶ *Akayesu* határozat, 500-501. bekezdés

²⁷ *Prosecutor (Ügyész) vs. Alfred Musema*, ICTR-96-13-A, RNBB 2000 Január 21, 155.bekezdés

XII. ERDÉLYI TUDOMÁNYOS DIÁKKÖRI KONFERENCIA

b) A csoport tagjainak súlyos testi vagy szellemi bántalmazása: a bíróság értelmezése szerint, a testi vagy szellemi bántalmazás nem kell feltétlenül végleges legyen.²⁸ Az *Eichmann* határozatra hivatkozva, a bíróság megállapította, hogy rabszolgaság, éheztetés és üldözés által is lehet bántalmazni a csoport tagjait. Ugyanakkor ide tartozik még a kínzás és az embertelen bánásmód.²⁹

A *Kayishema és Ruzindana* esetben, a bíróság szerint a bántalmazás olyan cselekedeteket foglal magába, melyek károsítják az egészséget, eltorzulást okoznak vagy károsítják a külső, belső szerveket és érzékeket.³⁰ Ugyanakkor a JNBB, a *Krstic* határozatban elfogadta, hogy a tömeg kivégzést túlvészelő egyének által elszenvedett traumák és sebesülések súlyos testi és lelki bántalmazást okoztak.³¹

c) A csoportra szándékosan kirótt életkörülmények, azzal a céllal, hogy a csoportot részben vagy egészében megsemmisítsék: a bíróság értelmezése szerint a fenti cselekedet elkövetői nem kívánják a csoport azonnali megsemmisítését, de a végeredmény a csoport eltűnése, melyet éheztetéssel, erőszakos kiűzéssel és az alap gyógyszerek visszavonásával lehet elérni.³²

d) Olyan intézkedések kirovása, melyek a csoporton belüli születéseket szándékoztak megelőzni: a határozat szerint ebbe a kategóriába tartozik a nemi csonkítás, ivartalanítás, erőszakos születés szabályozás, házasságok megkötésének tilalma stb.³³

e) A gyerekek egyik csoportból egy másik csoportba való erőszakos áthelyezése: a bíróság szerint nemcsak a konkrét cselekedeteket kell megbüntetni, hanem azon cselekedeteket is melyek fenyegetéssel és traumával járnak.³⁴

A fent említett cselekedetek helyes meghatározása eldöntheti, hogy egy bűncselekmény tömeggyilkosság, vagy netán az emberiség ellen elkövetett bűncselekmény. A bíróságok felsorolásai azonban nem korlátoztak és a döntő elem, a *dolus specialis*, amely nélkül a tömeggyilkosság fogalom nem létezhet

²⁸ Egy érdekes kérdés a **kényszer kiűzetés** elfogadása, mint a tömeggyilkosság alkotó eleme. Egyes bírósági tagozatok elutasították ezt a föltevést (lásd *Cassese*, 99.oldal). A *Blagojevic* határozatban a JNBB szerint a polgári lakosság erőszakos áthelyezése, az általuk lakott területek elhagyása szellemi bántalmazást okoz és ezáltal a tömeggyilkosság alkotóeleme. Lásd *Prosecutor (Ügyész) vs. Blagojevic és Jokic*, 652-654. bekezdés

²⁹ *Akayesu* határozat, 502-503. bekezdés

³⁰ *Prosecutor (Ügyész) vs Kayishema és Ruzindana*, ICTR-95-1-A, RNBB, 2001 június 1, 105 bekezdés

³¹ *Krstic* határozat, 514 bekezdés

³² *Akayesu* határozat, 504-506. bekezdés

³³ *Uo.* 507. bekezdés

³⁴ *Uo.* 509. bekezdés

XII. ERDÉLYI TUDOMÁNYOS DIÁKKÖRI KONFERENCIA

Mens Rea

A tömeggyilkosság különbözik a többi nemzetközi bűncselekménytől, mivel elkövetéséhez szükséges a speciális szándék (*dolus specialis*)³⁵, hogy részben vagy egészében semmisítsenek meg nemzeti, etnikai, faji vagy vallási csoportokat. Amint a Német Legfelsőbb Bíróság megállapította a *Jorgic* határozatban, a tömeggyilkosság alkotó eleme a *dolus specialis* mivel az egyént, nem mint emberi lényt, hanem, mint az „üldözött csoport tagját” jelölik ki.³⁶

a) a megsemmisítés szándéka: a csoportok ellen irányuló különböző „ellenséges” szándékok megkülönböztetése rendkívül fontos. Egy csoport diszkriminálásának vagy üldözésének szándéka nem azonos a csoport megsemmisítésének szándékával. Először is az *ad hoc* bíróságok egy általános tömeggyilkossági terv létét próbálják levonni az eseményekből. Másodszor pedig az elkövető egyén szándékát próbálják elemezni.³⁷

A *JNBB* határozatai szerint, a „megsemmisítés” fogalom, csakis a csoport fizikai vagy biológiai megsemmisítésére vonatkozik, a kulturális tömeggyilkosságot nem szabályozta a TGYE.³⁸ Ugyanakkor *Shahabuddeen* bíró szerint egy csoport áthelyezése is tömeggyilkosság, mivel a csoport megsemmisül és általában ezeket a cselekedeteket testi bántalmazással és erőszakkal viszik végbe.³⁹ A *Blagojevic* határozatban a *JNBB* elfogadta, hogy a fogalom magába foglalja a lakosság kényszer áthelyezését, ami szoros kapcsolatban áll az „etnikai tisztítással”.⁴⁰

A speciális szándék kimutatása majdnem lehetetlen, a vádlott vallomása nélkül a szándék létezését csakis a konkrét eseményekből lehet kikövetkeztetni, mint pl. az atrocitások terjedelme és természete, egy csoport tagjainak szisztematikus támadása, az elkövetők politikai elképzelései, tömegmészárlásra utaló beszédek és tervek stb.⁴¹

b) részben vagy egészben: A *Krstic* esetben, a bíróság eldöntötte, hogy a feltételezett elkövető a csoport „lényeges részét” szándékozta megsemmisíteni. Ugyanakkor a célzott csoport számbeli nagyságát meg kell vizsgálni az össz-csoporthoz képest, illetve számba kell venni a célzott tagok „fontosságát” a csoporton belül.⁴²

³⁵ *Akayesu* határozat 510. bekezdés, *Musema* határozat, 164 bekezdés

³⁶ *Nicola Jorgic* (Német Legfelsőbb Bíróság), Fellebbezés, 1999 Április 30, 401. bekezdés

³⁷ Guglielmo Verdirame - *The genocide definition in the jurisprudence of the ad hoc tribunals*, International & Comparative Law Quarterly, 2000

³⁸ *Blagojevic* határozat, 657. bekezdés

³⁹ *Krstic* eset, *Shahabuddeen* bíró részlegesen eltérő véleménye, 57. bekezdés

⁴⁰ *Blagojevic* határozat, 665. bekezdés

⁴¹ *Akayesu*, 523-524. bekezdés

⁴² *Krstic*, Fellebbezés, 12. bekezdés

XII. ERDÉLYI TUDOMÁNYOS DIÁKKÖRI KONFERENCIA

c) nemzeti, etnikai, faji vagy vallási csoportok tagjai: A *Brdjanin* határozat szerint:

„A tömeggyilkosság végső áldozata a csoport, habár megsemmisítése érdekében a csoport tagjai ellen követődnek el a bűncselekmények, vagyis, a csoportot alkotó egyének ellen”.⁴³

A csoport identitása a tömeggyilkosság egyik alapeleme, hisz több tízezer ember politikai okok miatti kiirtása nem tömeggyilkosság, de ha ennél kevesebb embert ölnek meg a **négy** csoportból, a büntett már tömeggyilkosság lehet.⁴⁴ Emiatt a „csoport” fogalma heves vitákon ment keresztül, hiszen sokan más csoportok hozzáadását is követelték. Az TGYE megalkotóinak szándéka azonban kifogástalanul csakis a négy csoport védelmezése volt.⁴⁵

Alapjában véve egy objektív és egy szubjektív kritérium alapján lehet eldönteni egy egyén valamelyik csoporthoz való tartozását. Az első szerint, tárgyilagos bizonyítékokat kell számba venni, a második kritérium pedig az egyén választását és önazonosítását veszi számba.⁴⁶ A kritériumok helyes alkalmazása kulcsfontosságú, hisz a ruandai tömeggyilkosság esetében a két csoport tagjai közös nyelvet beszéltek, közös vallást gyakoroltak, ugyanazon a helyen laktak és közös volt a kultúrájuk.⁴⁷

Az RNBB az *Akayesu* határozatában az objektív kritériumot alkalmazta, arra hivatkozva, hogy a ruandai személyazonossági igazolványok megjelölték az egyén etnikumát.⁴⁸ A *Rutaganda* esetben, azonban a bíróság elismerte, hogy a négy csoport meghatározása érdekében meg kell vizsgálni a politikai, szociális és kulturális kontextust. Ugyanakkor a bíróság megállapította, hogy egy szubjektív fogalom alkalmazása kedvezőbb egy objektív fogalomhoz képest.⁴⁹

A JNBB a *Krstic* határozatban eldöntötte, hogy ez esetben a védett csoport, a boszniai muzulmánok voltak, különösen a srebrenicai muzulmán lakosság. A csoport megsemmisítése nem követeli meg a csoport tagjainak halálát, illetve a csoport fogalmát a bíróság *in concreto*, esetenként kell megvizsgálja.⁵⁰

A TGYE előírása rendkívül merevnek tűnik, amint egy egyszerű példa is illusztrálja. Ha netán egy kormány elhatározza, hogy megsemmisíti az ellenkező ideológiát követő embereket, vagy a szexuális orientáció alapján szándékozná kiirtani a csoportot, a cselekedet nem lenne tömeggyilkosság. Létezik a speciális szándék, létezik egy csoport, de ezen tettek csakis az emberiség elleni bűncselekmények kategóriába sorolhatók. Az *Akayesu*

⁴³ *Prosecutor (Ügyész) vs. Radoslav Brdjanin*, JNBB, IT-99-36-T, 2004 szeptember 1, 698.bekezdés

⁴⁴ Guglielmo Verdirame - *The genocide definition in the jurisprudence of the ad hoc tribunals*

⁴⁵ Antonio Cassese –*International Criminal Law*, 101.oldal

⁴⁶ Guglielmo Verdirame - *The genocide definition in the jurisprudence of the ad hoc tribunals*

⁴⁷ Antonio Cassese –*International Criminal Law*, 101.oldal

⁴⁸ *Akayesu* határozat, 702. bekezdés

⁴⁹ *Kayisema és Rutaganda* határozat, 44-63. bekezdés

⁵⁰ *Krstic* határozat, 560. bekezdés

XII. ERDÉLYI TUDOMÁNYOS DIÁKKÖRI KONFERENCIA

határozatban az RNBB a Tömeggyilkosságról szóló Egyezmény *travaux préparatoires* –ját átvizsgálva, megállapította, hogy a szerkesztők a „stabil csoportok” védelmezését szándékozták. A stabil csoportokhoz való hovatartozás születéskor dől el (a vallás azonban kérdéses), más csoportokhoz képest, amelyekhez az egyén saját döntése szerint csatlakozik.⁵¹

IV.4. Bűnrészesség a tömeggyilkosság elkövetésében

Habár a TGYE és az alapszabályzatok felsorolják a tömeggyilkossághoz kapcsolódó büntetteket, egyik okmány sem nyújt egy kellő meghatározást.

A RNBB megállapította, hogy ahhoz, hogy valakit bűnrészesség miatt ítéljenek el, be kell bizonyítani (egy elfogadható kétség fölött⁵²), hogy tömeggyilkosságot követtek el. Úgyszintén egy fő elkövetőt nem lehet bűnrészességgel is vádolni.⁵³

A büntett tárgyi elemére vonatkozóan, a kellő meghatározás hiánya miatt, az RNBB a *Musema* esetben a Ruandai BTK-re hivatkozott⁵⁴. A BTK **91. cikke** szerint a bűnrészességet három féle képen lehet végrehajtani: a) az eszközök beszerzésével, b) a tömeggyilkosság tudatos segítségével és a tettek tervezésével, jóváhagyásával, c) felbujtás révén.⁵⁵

A büntett alanyi oldalára nézve, a RNBB szerint a bűnrészesség, cselekedeteinek végrehajtásakor kellett tudja, hogy a főtettes tömeggyilkosságot fog elkövetni. Azonban a bűnrészesség szándéka nem kell megegyezzen a főtettes speciális szándékával.⁵⁶

A *Blagojevic* esetben az ügyészség szerint három feltétel kell teljesülnön, ahhoz, hogy a bűnrészesség létezzen: a) a vádlott bűnrészesség volt a büntett elkövetésében, b) a bűncselekményt végrehajtották és c) a vádlott tudta, hogy a főtettesek tömeggyilkosságot követnek el.⁵⁷

⁵¹ *Akayesu* határozat, 511. bekezdés – az RNBB a *Nottebohm* döntésre hivatkozva meghatározta a négy csoportot.

„Nemzeti csoport – olyan emberi együttes, melyben az egyéneket az állampolgárságból eredő közös jogi kötelék (jogok és kötelezettségek) tartja össze.

Etnikai csoport – olyan csoport, melynek tagjai közös nyelvet vagy kultúrát osztanak meg

Faji csoport – a meghatározó elem az öröklődő testi jellegzetességek, melyek közösek egy földrajzi tájegységnek. A nyelvi, kulturális és vallási tényezők nem számítanak.

Vallási csoport – olyan csoport amelynek tagjai egyazon vallást, hitet vagy életmódot gyakorolják.”
512-515. bekezdések

⁵² Magyar megfelelője nem igazán létezik, mivel az angolszász „beyond a reasonable doubt” értelmezést használja a két *ad hoc* bíróság.

⁵³ *Akayesu* határozat, 530 – 532. bekezdések

⁵⁴ *Supra*, 24. lábjegyzet, a *gyilkolás* szó értelmezése

⁵⁵ *Musema* határozat, 179 bekezdés

⁵⁶ *Uo.* 180-181. bekezdés, *Akayesu* 544. bekezdés

⁵⁷ *Blagojevic és Jokic* határozat, 635-637. bekezdések

XII. ERDÉLYI TUDOMÁNYOS DIÁKKÖRI KONFERENCIA

A következtetéseket levonva, a bűnrészesség esetében már nem szükséges az elkövető speciális szándéka és a jogi okmányok hiányosságai miatt, az *ad hoc* bíróságok kénytelenek a nemzeti jogforrásokra hivatkozni.

III. KIK ITÉLHETIK EL AZ ELKÖVETŐKET?

Az alábbi fejezet fölvezet azon ítélő testületeket, melyek felelősségre vonhatják a tömeggyilkosságot elkövető személyeket. Úgyszintén röviden szó esik majd a büntető eljárásokról és a büntetések kiszabásáról.

III.1. Nemzeti Bíróságok

Kevés nemzeti bíróság foglalkozott tömeggyilkossági esetekkel, de ezek közül érdemes megemlíteni az *Eichmann* esetet⁵⁸, amikor az Jeruzsálemi Kerületi Bíróság és majd az Izraeli Legfelsőbb Bíróság a zsidó nép elleni bűncselekményekért halálra ítélte a volt náci vezetőt.

A tömeggyilkosságról szóló egyezményben előírt jogok és kötelezettségek *erga omnes* jellegűek, emiatt legelőször is az állam kötelezettsége a büntett megelőzése és elkövetőinek büntetése.⁵⁹ A TGYE VI. cikke szerint:

„A tömeggyilkossággal vádolt személyeket [...] az állam, amely területén a bűncselekményeket elkövették, illetékes bíróságai fogják elítélni, vagy olyan nemzetközi büntető bíróságok amelyek illetékesek lehetnek azokra a tagállamokra nézve, amelyek elfogadták hatáskörüket.”⁶⁰

Amint előzőleg említettük, az Egyezmény által előírt mechanizmus szinte alkalmazhatatlan. Ettől eltérően a német bíróságok érdekeltsége és kitartó munkája a volt Jugoszlávia területén elkövetett nemzetközi bűncselekmények elkövetőinek bíróság elé állításában, példaszzerű. A német bíróságok az egyetemesség⁶¹ és „csatolt illetékesség”⁶²

⁵⁸ Sidney Liskofsky – *The Eichmann Case*, American Jewish Yearbook, 7.szám, 1961 - **Adolf Eichmann** Hitler főtanácsosa volt a „Zsidó probléma” megoldásában és közvetlen vezetője volt a Németországi, Ausztriai, Csehszlovákiai, Lengyel és Magyarországi zsidó mészárlásoknak. Az izraeli titkos szolgálat 1960 májusában Argentínában bukkant a volt náci vezérre és Argentína beleegyezése nélkül, Izraelbe szállították ahol az 1950-es Náci törvény szerint halálra ítélték. Izrael magatartása nemzetközi botrányt okozott, ami az ENSZ Biztonsági Tanácsának közbelépést és az izraeli nagykövet Argentínából való kitoloncolását okozta. 199-201. oldal

⁵⁹ Malcolm N. Shaw – *Nemzetközi jog*, 194. oldal

⁶⁰ *Supra*, 12. lábjegyzet

⁶¹ Az **egyetemesség (univerzalitás) elve** – az elv alapján egyes bűncselekmények (tömeggyilkosság, emberiség ellen elkövetett bűntettek, háborús bűnök) esetén bármely államnak joghatósága van az eljárás lefolytatására. A szóban forgó bűncselekmények a nemzetközi közösség egésze szempontjából minősülnek különösen veszélyesnek. *Lásd* Malcolm N. Shaw – *Nemzetközi jog*, 412. oldal

XII. ERDÉLYI TUDOMÁNYOS DIÁKKÖRI KONFERENCIA

alapelvekre hivatkozva kiterjesztették hatáskörüket a volt Jugoszlávia területén elkövetett atrocitásokra.⁶³

A német BTK tömeggyilkosságról szóló cikkei majdnem feledésbe merültek a jugoszláv háborúk kitöréséig. A német ügyészek a nemzetközi emberi jogok súlyos áthágásáért, vádolni kezdték a Németországban véglegesen vagy ideiglenesen élő horvátokat és szerbeket.⁶⁴ A TGYE VI. és I.⁶⁵ cikkére hivatkozva, a német bíróságok eldöntötték, hogy a német BTK előírásait alkalmazhatják nemzetközi bűntettek esetében is. A *Jorgic* esetben, a Német Legfelsőbb Bíróság (*Bundesverfassungsgericht*) megállapította a tömeggyilkosság tárgyi és alanyi összetevőit. Ugyanakkor a döntés szerint, az Egyezmény által előírt bűntettek nem egyéni tettek, hanem alternatív módok a bűncselekmény elkövetéséhez, melyeket a speciális *mens rea* vezényelt.⁶⁶

III.3. A Jugoszláv Nemzetközi Büntető Bíróság

„Kifejtve súlyos aggodalmát a volt Jugoszlávia területén végbemenő [...] humanitárius jog folytonos megszegésének hírének hallatára”⁶⁷ az ENSZ 1993-ban létrehozta a Hágában ülésező Jugoszláv Nemzetközi Büntető Bíróságot⁶⁸. A JNBB volt az első ENSZ által létrehozott nemzetközi büntető bíróság a Nürnbergi Büntető Bíróság óta. A Bíróság bebizonyította, hogy a bűncselekményeket elkövető egyén, állami tisztviselők, parancsnokok személyesen felelhetnek tetteikért és már nem bújhatnak a „csoportos felelősség” elve mögé.⁶⁹

A JNBB megalapozta a ma már nemzetközileg elfogadott konfliktus utáni büntető eljárások mechanizmusát, azonban a bíróság létrehozása számos ellenkező hangot is kiváltott. Egyesek kifogásolták, hogy az új büntető szerv valójában az ENSZ és a Nagyhatalmak

⁶² „csatolt illetékesség” elve – az egyetemes illetékességből kifolyólag, a német bíróságok kiterjesztették hatáskörüket olyan bűntettekre is (pl. gyilkosság) amelyek nem tartóztak a nemzetközi bűncselekmények csoportjába. Lásd Ruth Rissing-van Saan - *The German Federal Supreme Court and the prosecution of international crimes committed in the former Yugoslavia* – Journal of International Criminal Justice, 2005

⁶³ Rissing-van Saan - *The German Federal Supreme Court and the prosecution of international crimes committed in the former Yugoslavia*

⁶⁴ *Uo.*

⁶⁵ TGYE, I. Cikk – „A Szerződő Felek megerősítik, hogy a tömeggyilkosság [...] nemzetközi bűncselekmény, és elkötelezik magukat ennek megelőzésére és megbüntetésére.”

⁶⁶ Rissing-van Saan - *The German Federal Supreme Court and the prosecution of international crimes committed in the former Yugoslavia*

⁶⁷ ENSZ 827. Határozat, 1993 Május 25-én fogadták el

⁶⁸ Röviden *International Criminal Tribunal for Yugoslavia*. A Bíróság hivatalos neve: *International Tribunal for the Prosecution of Persons Responsible for Serious Violations of International Humanitarian Law Committed in the Territory of the Former Yugoslavia since 1991*

⁶⁹ A JNBB hivatalos honlapja, <http://www.icty.org/sections/AbouttheICTY>

XII. ERDÉLYI TUDOMÁNYOS DIÁKKÖRI KONFERENCIA

képtelenségét álcázta, illetve a jugoszláviai konfliktusok diplomatikus úton való enyhítésének kudarcát. Ugyanakkor az ENSZ képességein kívül cselekedett (*ultra vires*) és anélkül, hogy egy általános nemzetközi büntető bíróságot hozott volna létre.⁷⁰

A kritikák ellenére, az ítélő szerv rendkívül hatékonynak bizonyult és működése óta 161 személy ellen emeltek vádat, melyből 117 ember esetében már lejártak az eljárások és 44 ember esetében még folytatódnak.⁷¹

A bíróság alapszabályzatának **1. cikke** szerint, a Bíróság illetékes bármely ember ellen eljárásokat folytatni, akik a volt Jugoszlávia területén súlyos emberjogi áthágásokat követtek el. A bíróság csakis három fajta bűncselekményt kezelhet: háborús bűnök (**2** és **3.cikk**), tömeggyilkosság (**4.cikk**) és az emberiség ellen elkövetett bűncselekmények. (**5.cikk**)

A Hágai Nemzetközi Bíróságtól eltérően, a Jugoszláv Bíróságnak csakis személyes illetékessége lehet (**6.cikk**), tehát nem vonhat felelősségre egy államot. Ugyanakkor az egyéni felelősség bármilyen személyre kiterjed. Az államfői, kormányfői, vagy állami tisztségek nem menthetik fel a vádlottakat az egyéni felelősségük alól és ezek a funkciók nem enyhíthetik a büntetést. (**7(2).cikk**). Az alapszabályzat előírja a párhuzamos illetékességet is, ugyanis nemcsak a nemzetközi bíróság, hanem a nemzeti bíróságok is illetékesek.⁷² Azonban a JNBB **elsőbbséget** élvez és bármikor megkérhet egy nemzeti bíróságot, hogy utaljon át egy kázust. (**9.cikk**).

Az ügyésznek ugyanakkor jogában áll hivatalból (*ex officio*) vizsgálatokat indítani, vagy államok, az ENSZ és civil szervezetek által szolgáltatott információk alapján (**18.cikk**). Az alapszabályzat biztosítja a vádlottak alapvető jogaikat: egyenlőség elve, ártatlanság védelme, pártatlan és köztárgyaláshoz való jog és a hét minimum garancia.⁷³ (**21.cikk**).

Az ENSZ Biztonsági Tanács az 1503⁷⁴-as határozat keretén belül, elfogadta a JNBB „zárási stratégiáját”, mely alapján 2004 végéig a vizsgálatok le kellett záruljanak, 2008 végéig

⁷⁰ Antonio Cassese –*International Criminal Law*, 337. oldal

⁷¹ A JNBB hivatalos honlapja, <http://www.icty.org/sections/AbouttheICTY>

⁷² A 161 vádlott közül, 13-at a nemzeti bíróságok hatáskörébe helyeztek lásd <http://www.icty.org/sections/TheEset/KeyFigures>

⁷³ **4.** *In the determination of any charge against the accused pursuant to the present Statute, the accused shall be entitled to the following minimum guarantees, in full equality: (a) to be informed promptly and in detail in a language which he understands of the nature and cause of the charge against him; (b) to have adequate time and facilities for the preparation of his defence and to communicate with counsel of his own choosing; (c) to be tried without undue delay; (d) to be tried in his presence, and to defend himself in person or through legal assistance of his own choosing; to be informed, if he does not have legal assistance, of this right; and to have legal assistance assigned to him, in any case where the interests of justice so require, and without payment by him in any such case if he does not have sufficient means to pay for it; (e) to examine, or have examined, the witnesses against him and to obtain the attendance and examination of witnesses on his behalf under the same conditions as witnesses against him; (f) to have the free assistance of an interpreter if he cannot understand or speak the language used in the International Tribunal; (g) not to be compelled to testify against himself or to confess guilt.*

⁷⁴ ENSZ Biztonsági Tanács 1503. határozata, 2003 augusztus 28

XII. ERDÉLYI TUDOMÁNYOS DIÁKKÖRI KONFERENCIA

minden elsőfokú bírósági aktivitás és 2010 végéig bármilyen bírósági munka véget kell érjen. A határozat ugyanakkor felhívja a figyelmet a nemzeti bíróságok megerősítésének fontosságára és a JNBB mandátumának lejártával a nemzeti bíróságok felelőssége lesz a bűncselekmény elkövetői ellen bírósági eljárásokat indítani.

A JNBB munkája felmérhetetlen fontosságú. A modern nemzetközi konfliktus utáni mechanizmus megteremtője és ugyanakkor kiterjedt jogtudománya révén elősegítette a nemzetközi büntettek helyes értelmezését. Határozatai már szokásjogi státussal bírnak és bebizonyította, hogy az egyének nem szabadulhatnak meg személyes felelősségüktől.

III.2. A Ruandai Nemzetközi Büntető Bíróság

Fölsírmelve a Ruandai helyzet súlyosságát a nemzetközi humanitárius jogra nézve, az ENSZ Biztonsági Tanácsa a 955⁷⁵-ös határozatának keretén belül, létrehozta a Ruandai Nemzetközi Büntető Bíróságot.⁷⁶ Az Arushában (Tanzánia) ülésező Bíróságnak jogában áll az 1994 január 1 és december 31-e között, Ruanda területén, súlyos emberjogi áthágásokat elkövető személyek ellen eljárásokat indítani.

Az alanyi illetékességét tekintve, megegyezik a JNBB alanyi illetékességével: tömeggyilkosság (**2.cikk**), az emberiség ellen elkövetett bűncselekmények (**3.cikk**) és háborús bűnök (**4.cikk**). A JNBB-hez hasonlóan csakis személyes illetékességgel (**5.cikk**) rendelkezik és bármilyen egyén felelősségre vonható (**6.cikk**). Úgyszintén a vádlottnak biztosítottak alapvető jogai (**20.cikk**). A fent említett „zárési stratégia” a Ruandai Bíróság esetében is alkalmazandó.

IV.4. A Nemzetközi Büntető Bíróság

A Nemzetközi Büntető Bíróság egy még rendkívül új nemzetközi igazságszolgáltatási szerv, mely nem összetévesztendő a Nemzetközi Bírósággal. 1998 július 17-én a nemzetközi közösség történelmi pillanatot ért el, ugyanis 120 állam elfogadta a Római Alapszabályzatot, mely létrehozta a Hágában ülésező Nemzetközi Büntető Bíróságot. 2002 július 1-én az

⁷⁵ ENSZ Biztonsági Tanács 955. határozata, 1994 November 8

⁷⁶ A RNBB hivatalos honlapja, <http://69.94.11.53/default.htm>, az RNBB hivatalos neve: *International Criminal Tribunal for the Prosecution of Persons Responsible for Genocide and other serious violations of International Humanitarian Law Committed in the Territory of Rwanda*; napjainkig a RNBB 79 ember ellen emelt vádat és 39 vádlott esetében már befejeződtek az eljárások.

XII. ERDÉLYI TUDOMÁNYOS DIÁKKÖRI KONFERENCIA

Alapszabályzat érvénybe lépett és a Bíróság elkezdhette működését. A bíróság önálló intézmény és nem függ az ENSZ egyik szervétől sem.⁷⁷

Az alapszabályzat **1.cikke** szerint a Bíróság a legsúlyosabb nemzetközi bűncselekményeket hivatott tárgyalni és a *JNBB* és *RNBB*- től eltérően, csakis „kiegészítő (komplementáris) illetékessége” lehet. E szerint a nemzeti bíróságok elsőbbséget élveznek és a NBB csakis speciális körülmények között gyakorolhatja az illetékességét.⁷⁸ Ennek két oka lehet: a) az államok el akarták kerülni a bíróság kázusokkal való elárasztását és b) a szerződő felek nagy hangsúlyt fektettek az államok szuverén jellegére.⁷⁹ A kiegészítő illetékességtől eltérően, a Bíróság elsőbbséget élvez olyan esetekben, amikor az állam nem akarja, vagy nem tudja a felelős személyeket bíróság elé állítani. (**17(1)b cikk**).

A RNBB és JNBB-től eltérően, az új büntető bíróság területi és időbeli illetékessége sokkal tágasabb. Nemcsak egy állam területén elkövetett bűncselekményekre nézve gyakorolhatja illetékességét, hanem bármelyik szerződő állam területén. A **11.cikk** szerint a Bíróság csakis az alapszabályzat érvénybe lépése után elkövetett bűntetteket tárgyalhatja. Habár ezáltal az államok elkerülték a Nürnbergi tárgyalások alatt fölvetett kritikákat (a büntett elkövetése után lépett érvénybe a törvény), föltevődik a kérdés, ha ez a büntető jogi alapelv alkalmazandó rendkívül súlyos esetekben. Egy egyszerű példa előhossa a gondot. Ha egy államban tömeggyilkosságot követtek el 2002 előtt, nem léteznek *ad hoc* büntető bíróságok és az állam képtelen vagy nem hajlandó az elkövetőket elítélni, akkor ki vonja majd felelősségre az elkövetőket? Ez esetben a NBB-nak nincs időbeli illetékessége és a Hágai Nemzetközi Bíróság csakis államok közötti vitákat kezelhet.⁸⁰

Az anyagi illetékességére nézve, az **5.cikk** a három nemzetközi bűncselekmény mellett, bevezette az *agresszió* bűncselekmény fogalmát. Ez utóbbi büntettré nézve, a második bekezdés megállapítja, hogy a bíróság csak akkor gyakorolhatja illetékességét, amikor az alapszabályzat módosításában meghatározzák a bűncselekményt.

A **63.cikk** szerint a tárgyalásokat csakis a vádlott jelenlétében lehet lebonyolítani, a vádlottat azonban magatartásáért el lehet távolítani. A **64.cikk** felhatalmazza a bíróságot, hogy megállapítsa milyen nyelveket lehet majd használni a tárgyalások során. Ugyanakkor a **66. és 67. cikkek** garantálják a vádlott fentebb említett jogait.

⁷⁷ A NBB hivatalos honlapja, <http://www.icc-cpi.int/Menu/ICC/About+the+Court/>, hivatalosan *International Criminal Court* (angolul), *Cour Pénale Internationale* (franciául)

⁷⁸ Antonio Cassese –*International Criminal Law*, 351. oldal

⁷⁹ *Uo.*

⁸⁰ A Nemzetközi Bíróság (*International Court of Justice, Cour Internationale de Justice*) alapszabályzata, **36(1). cikk** „A bíróság hatásköre összefoglalja azon eseteket, amelyeket két állam utal a bíróságnak, illetve az ENSZ Alapokmányában és más szerződésekből, egyezményekben előírt eseteket”

XII. ERDÉLYI TUDOMÁNYOS DIÁKKÖRI KONFERENCIA

Habár az NBB alapszabályzata sokkal terjedelmesebb a két *ad hoc* törvényszékhez képest, az általa hozott újítások kevés újdonságot hoznak. A kiegészítő illetékesség fogalma eltér az előbbi két bíróság elsőbbségi hatáskörétől, de ez könnyen megmagyarázható az utóbbi két eset (Ruanda és a volt Jugoszlávia) súlyosságát tekintve. Egyelőre ez a bíróság is csak három bűncselekmény esetében illetékes, hisz az alapszabályzat érvénybe lépése utáni első hét évben tilos a módosítás (**121.cikk**). Tehát az *agresszió* büntett meghatározása csak 2009 júliusa után kezdődhet el.

IV.5. Speciális Bíróságok (Sierra Leone, Libanon)

Az előző fejezetekben bemutatott bíróságokon kívül, 2002-ben az ENSZ és a Sierra Leone-i kormány létrehozta a *Sierra Leone-i Speciális Bíróságot*, mely Hágában és az ország fővárosában (Freetown) ülésezik.⁸¹ Az alapszabályzat **1.cikke** szerint, a Bíróság az 1996 november 30-a utáni atrocitásokat hívatott kezelni. Habár ebben az esetben nem beszélhetünk tömeggyilkosságról, a bíróság az alábbi ügyekben illetékes: emberiség ellen elkövetett bűncselekmények (**2.cikk**), háborús bűnök (**3. cikk**), egyéb súlyos nemzetközi humanitárius jogok megszegése (**4.cikk**) és a Sierra Leonei törvények által elért bűnök (**5.cikk**).

2007 májusában a Biztonsági Tanács az 1757. határozatának keretén belül létrehozta a *Libanoni Speciális Törvényszéket*, mely a 2004 után elkövetett terrorista akciók esetében illetékes.⁸² A törvényszék csakis a Libanoni BTK-t használja és annak a terrorizmusról, gyilkosságról, törvénytelen szövetkezetekről szóló előírásait.⁸³

IV.6. Talán a Hágai Nemzetközi Bíróság?

Amint már fentebb is említettük, a Hágai Nemzetközi Bíróság alapszabályzatának **36(1).cikke** szerint a Bíróság csakis államok által benyújtott kérvényeket kezelhet. Azonban érdekes módon a *Tömeggyilkosság kázusban*⁸⁴ Bosznia Hercegovina beperelte Szerbia Montenegrót a boszniai muzulmán lakosság ellen elkövetett atrocitások miatt. A bíróság eldöntötte, hogy Szerbia a tisztviselői által nem követett el tömeggyilkosságot és a hozzá kapcsolódó bűncselekményeket. Azonban Szerbia megszegte a TGYE-ben magára vállalt kötelességeit: nem előzte meg a tömeggyilkosság elkövetését és nem szolgáltatta ki Ratko

⁸¹ Sierra Leone-i Speciális Bíróság (*The Special Court for Sierra Leone*), honlapja, <http://www.sc-sl.org/>

⁸² Az ENSZ Biztonsági Tanácsának 1757. határozata, 2007 Május 30

⁸³ A Libanoni Speciális Törvényszék alapszabályzata, 2. cikk.

⁸⁴ Genocide Case, *Bosznia Hercegovina vs. Szerbia és Montenegró* - case concerning the application of the convention on the prevention and punishment of the crime of genocide - a NBB határozata, 2007 február 27

XII. ERDÉLYI TUDOMÁNYOS DIÁKKÖRI KONFERENCIA

Mladic vádlottat. Tehát habár egy állam nem követhet el közvetlenül, vagy közvetetten tömeggyilkosságot, az államot mégis felelősségre lehet vonni, ha nem tartotta be a TGYE-ben előírt kötelelességeket.⁸⁵

IV.7.A kiszabott büntetések

A JNBB (24.cikk) és a RNBB (23.cikk) alapszabályzata szerint a bíróságok csakis börtönbüntetést alkalmazhatnak. A büntetések alkalmazásában a bíróságok a nemzeti előírásokat is föl kell használják. Ugyanakkor súlyosbító tényezőként, a bíróságok számba kell vegyék a bűncselekmények fokát és az egyéni esetek sajátosságait. A börtönbüntetés mellett, a bíróság az elíteltet bármilyen törvénytelenül elkobzott jószág visszatérésére kényszerítheti.

A NBB 77.cikke szerint a bíróság börtönbüntetést, illetve súlyos bűncselekmények esetén életfogytiglani börtönbüntetést alkalmazhat. Ugyanakkor pénzbírságot is ki lehet szabni és a rosszhiszeműen elvett vagyont vissza lehet szolgáltatni az eredeti tulajdonosnak.

A RNBB belátta, hogy a tömeggyilkosság a „bűncselekmények bűncselekménye”⁸⁶, emiatt a tömeggyilkossági esetekben szabályák ki a legnagyobb büntetéseket. A JNBB megállapította, hogy a háborús bűnök és az emberiség ellen elkövetett bűnök között nincs hierarchikus viszony, tehát egyformán büntetendők.⁸⁷ A bűncselekmény típusán kívül fontos szerepet játszanak a súlyosbító tényezők, mint pl. az áldozatok sebezhetősége, a felettes hatalmi visszaélése, extrém szenvedések okozása, nagy számú áldozatok stb. Azonkívül a vádlott bevallása, rangja, szándéka is mind meghatározó.⁸⁸

A legtöbb esetben a vádlottakat több büntett elkövetése miatt ítélték el, ezért nehéz megtudni, hogy melyik bűncselekményre milyen büntetést szabtak ki a bíróságok. Az alábbi táblázat a JNBB által kiszabott büntetések átlagát ábrázolja:

Bírósági fokozat	Végső határozat (évek)	Emberiség elleni b.cs.	Háborús bűnök	Magas rangú tettes	Közepes rangú tettes	Alacsony rangú tettes	Ártatlanság előterjesztés	Bűn bevallása
I. fok	(évek)							
Átlag	15.3 (10.0)	17.2 (10.2)	8.4(5.4)	21,6 (14.2)	13.5 (9.6)	13.9 (6.5)	15.9 (10.6)	14.1 (8.9)
Határozat	60 eset	47 eset	13 eset	12 eset	25 eset	23 eset	40 eset	20 eset

⁸⁵ *Bosznia Hercegovina vs. Szerbia és Montenegró* határozat, 471.bekezdés,

⁸⁶ “genocide is the crime of crimes” – *Kayishema és Ruzindana* határozat, 9.bekezdés

⁸⁷ B. Hola, A. Smeulers, C.Bijleveld - Is ICTY sentencing predictable? An empirical analysis of ICTY sentencing practice, *Leiden Journal of International Law*, 2009, 2.2.1. fejezet

⁸⁸ *Uo.* 2.2.2. fejezet

XII. ERDÉLYI TUDOMÁNYOS DIÁKKÖRI KONFERENCIA

Median								
Ítélet	14.0	17.0	7.0	18.5	10.0	15.0	15.0	12.5
Végső								
Átlag	14.6 (8.7)	16,2 (8.9)	9.1 (4.5)	18.0 (11.9)	13.3 (8.5)	14.1 (6.1)	15.1 (8.9)	13.6 (8.31)
Határoza	56 eset	43 eset	13 eset	12 eset	24 eset	20 eset	36 eset	20 eset
Median								
Ítélet	14.0	15.0	9.0	14.0	10.0	15.0	15.0	12.5

⁸⁹

A táblázatból egyértelmű, hogy a kiszabott börtönbüntetések átlaga egyáltalán nem magas. Kérdés ugyebár, hogy annyi idő, pénz és emberi erőforrás után a nemzetközi bíróságok elegendő büntetést nyújtanak, hisz ezek az emberek a nemzetközi világ által legsúlyosabbnak vélt bűntetteket követték el.

A *Nadler és mások* esetben a Brit Ítéltábla határozata szerint:

*„Az emberiség elleni bűncselekmények esetében alkalmazott halálítélet, a bíróság szerint, alkalmas, hogyha az elítélt személy más ember törvénytelen és rosszindulatú halálát okozta”.*⁹⁰

Ezt egy olyan ország ítélő szerve mondta ki, mely aláírta az Európai Emberi Jogok Egyezményét és az európai „halálbüntetés tilalmának” gondolatát megosztja. Azonban rendkívül súlyos esetekben, úgy néz ki, hogy mégis a halálbüntetés lenne a legalkalmasabb.

V. HOGYAN LEHET MEGAKADÁLYOZNI?

V.1. A Biztonsági Bizottság jóváhagyásával.

Az ENSZ alapokmányának **2(2).cikke** szerint, a Szervezet tagjai *„kötelesek a jelen Alapokmányban vállalt kötelezettségeiket jóhiszeműen teljesíteni”*, azért, hogy elősegítsék az emberi jogok és szabadságok egyetemes védelmét és tiszteletben tartását.⁹¹ Az emberek és a tulajdon megvédésének kötelessége először is a szuverén államot illeti meg. A „megvédés felelősségének” három összetevőjét ismerték föl: a) a megelőzés felelőssége, b) a reakció felelőssége c) és az újjáépítés felelőssége.⁹² Amint a srebrenicai, ruandai, sierra leonei

⁸⁹ *Uo.*, 3.1. fejezet

⁹⁰ Antonio Cassese –*International Criminal Law*, Cassese, 429 oldal

⁹¹ A Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya (International Covenant on Civil and Political Rights), Preambulum

⁹² ICISS – “The Responsibility to Protect”, *The Implications for State Sovereignty*, xi. oldal

XII. ERDÉLYI TUDOMÁNYOS DIÁKKÖRI KONFERENCIA

atrocitások is igazolják, számtalanszor az állam nem képes a humán katasztrófákat megelőzni és a reagálás is elmarad. Sokszor pedig épp az állami szervek követik el az atrocitásokat.

A megvédés felelőssége nem csak arra kötelezi az államokat, hogy megelőzzék belső konfliktusaikat, hanem a nemzetközi közösséget is arra kötelezi, hogy kellő képen reagáljon, amikor az állam képtelen megvédeni saját állampolgárait.⁹³

Az Alapokmány **24(1).cikke** szerint a „tagok a nemzetközi béke és biztonság fenntartásáért a fő felelősséget a Biztonsági Tanácsra ruházzák”. Ha a Biztonsági Tanács úgy találja, hogy az általa hozott rendszabályokat az államok nem tartják be és ezek elégtelenek, akkor „légi, tengeri és szárazföldi fegyveres erők felhasználásával olyan műveleteket foganatosíthat, amelyeket a nemzetközi béke és biztonság fenntartásához, vagy helyreállításához szükségesnek ítél.” Az **52. cikk** jóváhagyja a regionális megállapodások és szervezetek működését a béke és biztonság fenntartásának érdekében, ha ezen szervezetek tevékenysége megegyezik „az Egyesült Nemzetek céljaival és elveivel összhangban állanak”.

Bármennyire is felemelőnek hallszanak a fenti sorok, a Srebrenicai tömegmészárlás egyértelművé vált a Biztonsági Tanács „retorika és megoldás közötti ellentmondásával.” A ruandai tömeggyilkosság esetében, a Biztonsági Tanács lecsökkentette a békefenntartó alakulatok számát, habár elegendő információ létezett a mészárlásokról.⁹⁴ Mindkét esetben egyértelművé vált, hogy az ENSZ nagyjából tehetetlen ilyen nagyságú konfliktusok megelőzésében. A büntető bíróságok felállítása már nem elegendő, hogy az áldozatoknak kellő elégtételt nyújtsanak. Tehát feltevődik a kérdés, ha létezik-e olyan intervenció mely megelőzné a humán katasztrófák lezajlását?

V.2. Létezik-e „nemzetközi humanitárius beavatkozás”?

Az államok alapjogok védelmének kötelessége *erga omnes* jellegű, tehát bármilyen állam sértettnek vélheti magát, ha egy másik állam nem tartotta be ezen kötelességeit állampolgáraival szemben.⁹⁵

Nem könnyű alapvető nemzetközi jogelveket összeegyeztetni. Az egyik felén a be nem avatkozás⁹⁶, a népek önrendelkezése⁹⁷ és az állami szuverenitás⁹⁸ elveinek tiszteletben tartása,

⁹³ *Uo.*, 29. oldal, 4.1. bekezdés

⁹⁴ ICISS – “The Responsibility to Protect” – *Supplementary volume to the Report of the ICISS*, 93-98. oldalak

⁹⁵ Bruno Simma – *Nato, the UN and the Use of Force: Legal Aspects*

⁹⁶ **A be nem avatkozás elve** olyan nemzetközi szokásjogi szabály, amely az államok területi szuverenitásuknak kölcsönös tiszteletben tartásán alapul. *Lásd* Malcolm N. Shaw – *Nemzetközi jog*, 695. oldal

⁹⁷ ENSZ alapokmány **1(2) cikk** „a nemzetek között a népeket megillető egyenjogúság és önrendelkezési jog elvének tiszteletben tartása [...]”

⁹⁸ ENSZ alapokmány **2(1) cikk** „A Szervezet valamennyi tag szuverén egyenlőségének elvén alapszik”

XII. ERDÉLYI TUDOMÁNYOS DIÁKKÖRI KONFERENCIA

de ugyanakkor az emberek alapjogainak biztosítása⁹⁹ is éppoly fontos. A *Nicaragua* ügyben a Nemzetközi Bíróság elhatározta, hogy a be nem avatkozás elve megtiltja egy állam más állam belügyeibe való beavatkozását, ugyanis minden államnak megvan a joga, hogy saját gazdasági, politikai, szociális kulturális rendszerét megválassza.¹⁰⁰

Mégis egyes nézetek szerint az állam területén élő személyek életének megvédése céljából, szigorúan meghatározott esetekben a beavatkozás lehetséges.¹⁰¹ India Bangladesi megszállása után, elismerték, hogy létezik egyoldalú intervencióhoz való jog, olyan esetekben amikor a országhoz nem tartozó állampolgárokat kell megvédeni.¹⁰² Továbbá az 1978-as Vietnami megszállás idején Laosz, Afganisztán és a Német Demokrata Köztársaság kijelentették, hogy kivételes esetekben, amikor az emberjogok megszegése már tömeggyilkossági méreteket öltött, egy ilyen intervenciónak van törvényes alapja.¹⁰³

A kérdés ugyebár, hogy jogos-e egy beavatkozás, amikor a Biztonsági Tanács nem hagyta jóvá, de a körülmények megkövetelik? Habár sokan elítélték az ECOWAS¹⁰⁴ Libériai beavatkozását, a Biztonsági Tanács mégis utólag jóváhagyta az intervenciót.¹⁰⁵ Ugyanakkor a Koszovói NATO beavatkozás is ENSZ felhatalmazás nélkül történt, habár azóta sokan megkérdőjelezték a beavatkozás törvényességét.¹⁰⁶

Az intervenció még nem érte el a szokásjogi státust és nem biztos, hogy a közeljövőben a Nemzetközi Bíróság el fogja ismerni ennek jogosságát. A JNBB első elnöke szerint (Antonio Cassese) létezik humanitárius intervenció, ha az alábbi hat feltétel teljesül: **a)** egy állam területén súlyos emberjogi sértések keletkeztek, mely során emberek százai veszítették életüket és a bűncselekmények az emberiség ellen elkövetett bűncselekményeknek felelnek meg **b)** a hatóságok képtelenek vagy nem szándékoznak véget vetni az atrocitásoknak és visszautasítják a nemzetközi szervezetek beavatkozását **c)** a Biztonsági Tanács képtelen döntést hozni, mivel az Állandó Öt közül egyesek élnek vétó jogukkal **d)** az összes erőszakmentes eszköz hatálytalan **f)** egy államok által létrehozott szervezet és nem egy állam próbálja megfékezni az atrocitásokat **g)** a fegyveres beavatkozást csakis az emberek alapjogainak védelmére használják föl.¹⁰⁷

⁹⁹ ENSZ alapokmány **1(3) cikk** „[...]az emberi jogok és az alapvető szabadságok mindenki részére, fajra, nemre, nyelvre vagy vallásra való tekintet nélkül történő tiszteletben tartása [...]”

¹⁰⁰ *Nicaragua v. United States of America*, ICJ (NB), 1986 június 27, 205.bekezdés

¹⁰¹ Malcolm N. Shaw – *Nemzetközi Jog* – 699.oldal

¹⁰² ICISS – “The Responsibility to Protect” – *Supplementary volume to the Report of the ICISS*, 58.oldal

¹⁰³ *Uo.*, 60. oldal

¹⁰⁴ ECOWAS – Economic Union of West African States (A Nyugat Afrikai Államok Gazdasági Uniója)

¹⁰⁵ ICISS, 82.oldal

¹⁰⁶ Bruno Sima - - *Nato, the UN and the Use of Force: Legal Aspects*.

¹⁰⁷ Antonio Cassese “*Ex Iniuria Ius Oritur: Are We Moving Towards International Legitimation of Forcible Humanitarian Countermeasures in the World Community?*”, 27.oldal

XII. ERDÉLYI TUDOMÁNYOS DIÁKKÖRI KONFERENCIA

Az elkövetkező években a Nemzetközi Bíróságnak nem lesz könnyű dolga, hisz a kilencvenes években az ENSZ hitelessége erősen megcsorbult és egyre több konfliktus kéri meg regionális szervezetek beavatkozását. A Biztonsági Tanács jóváhagyása számtalanszor elhúzódik és amint a Ruandai eset is megerősíti, hónapok alatt emberek százezrei veszthetik el életüket.

VI. MENNYIRE ISMERETES A TÖMEGGYILKOSSÁG A KOLOZSVÁRI VÉGZŐS DIÁKOK ÉS JOGHALLGATÓK KÖRÉBEN?

VI.I. A felmérés célja és a Kérdőív

Azon szerencsés személyek közé tartozom, akinek egyetemi éveim alatt megadatott külföldön is tanulni. Az Utrechti Egyetemen (Hollandia) töltött harmadik egyetemi évem alatt rádöbbenem, hogy az ottani és általában az angolszász jogrendszert alkalmazó államokból származó egyetemisták tájékozottsága a nemzetközi jog terén jóval meghaladta a kelet Európából származó diákok tudását. Ennek több oka is létezik. Az angolszász jogban nagyobb hangsúlyt fektetnek a bírósági határozatokra és a nemzetközi jog nagyjából bírósági úton fejlődik. Ugyanakkor jogrendszereikben nagyobb hangsúlyt fektetnek a nemzetközi világban lezajlott eseményekre és egy olyan országban, mint Hollandia ahol számos¹⁰⁸ nemzetközi bíróság ülészik, a nemzetközi ügyek szinte napirenden vannak.

A felmérés alatt ötven Kolozsváron végző tizenkettedikes diákot és ötven negyed éves joghallgatót kértünk meg, hogy feleljenek az alábbi kérdőívre:

XII. ERDÉLYI TUDOMÁNYOS DIÁKKÖRI KONFERENCIA A XII-A CONFERINȚĂ ȘTIINȚIFICĂ TRANSILVANĂ PENTRU STUDENȚI

KÉRDŐÍV

A TÖMEGGYILKOSSÁG ÉS BŰNRÉSZESSÉG A TÖMEGGYILKOSSÁG ELKÖVETÉSÉBEN

1. Hallott-e már a tömeggyilkosság fogalomról?
 - a. Igen
 - b. Nem
 - c. Nem érdekelnek a nemzetközi események

2. Ön szerint melyik a tömeggyilkosság helyes meghatározása?
 - a. Bármilyen embercsoport szándékos megsemmisítése
 - b. Nemzeti, etnikai, faji és vallási csoportok szándékos megsemmisítése**
 - c. Egy legkevésbé 10.000 emberfős csoport szándékos megsemmisítése

¹⁰⁸ A Nemzetközi Bíróság, a Nemzetközi Büntető Bíróság, a JNBB és a Sierra Leonei Bíróság II. tagozata. Ugyanakkor a közösségi jog szempontjából, az Amszterdami és Maastrichti Szerződéseket is itt írták alá.

XII. ERDÉLYI TUDOMÁNYOS DIÁKKÖRI KONFERENCIA

3. Hol zajlott le a Srebrenicai tömeggyilkosság?
 - a. Horvátország
 - b. Macedónia
 - c. Bulgária
 - d. **Bosznia és Hercegovina**

4. Melyik két etnikai csoport között bontakozott ki a ruandai tömeggyilkosság?
 - a. **Hutu és Tuszi**
 - b. Hutu és Twa
 - c. Tuszi és Twa

5. Mely jogi szervek ítélezhetnek a tömeggyilkosságot elkövető személyek fölött?
 - a. **A Ruandai Nemzetközi Büntető Bíróság**
 - b. **A Jugoszláviai Nemzetközi Büntető Bíróság**
 - c. **A Nemzetközi Büntető Bíróság**
 - d. A Hágai Nemzetközi Bíróság

6. Adjon példát egy könyvre, filmre, dokumentumfilmre, melyben találkozott a tömeggyilkosság fogalommal:

Szak és évfolyam:

A kérdőív elkészítője:
Gáspár-Szilágyi Szilárd
IV. éves joghallgató
BBTE, Jogi Kar

CHESTIONAR

GENOCIDUL ȘI COMPLICITATEA LA GENOCID

1. Ați auzit despre termenul de genocid?
 - a. Da
 - b. Nu
 - c. Nu mă interesează evenimentele internaționale

2. După părerea dvs. care ar fi definiția corectă a genocidului?
 - a. Distrugerea intenționată a oricărui grup de oameni.
 - b. **Distrugerea intenționată a grupurilor naționale, etnice, rasiale sau religioase.**
 - c. Distrugerea intenționată a unui grup de cel puțin 10.000 de capete.

3. Unde a avut loc genocidul din Srebrenica?
 - a. Croația
 - b. Macedonia
 - c. Bulgaria
 - d. **Bosnia și Herțegovina**

4. Între care două grupuri etnice a avut loc genocidul din Ruanda?
 - a. **Hutu și Tutsi**
 - b. Hutu și Twa
 - c. Tutsi și Twa

XII. ERDÉLYI TUDOMÁNYOS DIÁKKÖRI KONFERENCIA

5. Care organe judiciare ar fi competente în judecarea autorilor de genocid?

- a. **Tribunalul Penal Internațional pentru Ruanda.**
- b. **Tribunalul Penal Internațional pentru fosta Iugoslavie**
- c. **Curtea Penală Internațională**
- d. Curtea Internațională de Justiție din Haga

6. Dați un exemplu de o carte, un film, sau un documentar în care ați întâlnit termenul de genocid:

Specializare și An:

Chestionar făcut de:
Gáspár-Szilágyi Szilárd
Student în anul IV
UBB Cluj, Facultatea de Drept.

A kérdőívbe foglalt kérdések száma és nehézségi foka nem volt túlságosan magas. Egy egyszerű kérdésre próbáltunk válaszolni a kiértékelés alatt. Mennyire fektetnek hangsúlyt a nemzetközi problémákra a román jogi tananyagban és mennyire érdekli az átlag kolozsvári joghallgatót a téma? Mert ha nem fektetnek kellő hangsúlyt és az egyetemi hallgatók is közömbösek, akkor a végzős iskolás diákok és a végzős joghallgatók hasonló képen kellett feleljenek.

VI.2. Kiértékelő

Az alábbi táblázatban feltüntettük a tizenkettedikes illetve a végzős joghallgatók válaszait:

KÉRDÉSEK	VÉGZŐS DIÁKOK	VÉGZŐS JOGHALLGATÓK
I. kérdés	Hallott-e már a tömeggyilkosság fogalmáról?	
Igen	100%	100%
Nem		
Nem érdekel		
II. kérdés	Ön szerint melyik a tömeggyilkosság helyes meghatározása?	
Bármilyen e.cs.	53,8%	27,2%
Nemzeti, etnikai, faji, vallási e.cs.	42,2%	70,8%
Min. 10.000 tag	4%	2%
Egyik sem	-	-
III. kérdés	Hol zajlott le a Srebrenicai tömeggyilkosság?	

XII. ERDÉLYI TUDOMÁNYOS DIÁKKÖRI KONFERENCIA

Horvátország	15,4%	27,1%
Macedónia	11,6%	8,3%
Bulgária	7,7%	
B és H	57,6%	60,4%
Egyik sem	7,7%	4,2%
IV. kérdés	Melyik két etnikai csoport között bontakozott ki a ruandai tömeggyilkosság?	
Hutu és Tuszi	11,5%	54,2%
Hutu és Twa	50%	25%
Tuszi és Twa	19,25%	16,8%
Egyik sem	19,25%	4%
V. Kérdés	Mely jogi szervek ítélezhetnek a tömeggyilkosságot elkövető személyek fölött?	
RNBB	15,4%	
JNBB		
NBB	46,2%	35,4%
NB	30,8%	47,9%
Első három		6,3%
Egyik sem	7,6%	
Más változat		10,4%
VI. Kérdés	Adjon példát egy könyvre, filmre, dokumentumfilmre, melyben találkozott a tömeggyilkosság fogalommal:	
	<p>Könyv: Nyiszli Miklós: Orvos voltam Auschwitzban Oliver Lustig: Läger szótár</p> <p>Film: Schindler Listája, The boy in the striped pijamas, Pearl Harbour, Rambo</p> <p>Dokumentum film: Fahrenheit 9/11, II. Világháborús dokumentum filmek</p>	<p>Könyv: Oliver Lustig: Läger szótár</p> <p>Film: Tears of the Sun, Schindler Listája, Blood Diamond, Der Untergang, The Pianist, Sorstalanság, Behind Enemy Lines, Hotel Rwanda, Body of Lies, The boy in the striped pijamas, The Last King of Scotland</p> <p>Dokumentum film: II. Világháborús dokumentum filmek</p>

Az első kérdésre mindkét csoport IGEN-el felelt, ami elvárható is volt, hiszen manapság elegendő információ létezik, amelyből bárki tudomást szerezhet a tömeggyilkosság fogalmáról.

XII. ERDÉLYI TUDOMÁNYOS DIÁKKÖRI KONFERENCIA

A második kérdésnél azonban már észrevevődött, hogy a végzős diákok enyhe többsége a hétköznapi fogalomra gondolt, amely a jogi szférában az emberiség ellen elkövetett bűnök egyik alfajának felelne meg, a népirtásnak. (*extermination*) Ugyanakkor a diákoknak elég nagy hányada jól válaszolt. A végzős joghallgatók több, mint 2/3-a helyesen felelt a kérdésre, azonban szinte egyharmada mégis a hétköznapi, tágasabb fogalmat vélte helyesnek.

A harmadik kérdés feltűnően jó eredménnyel zárult a diákok számára. A joghallgatókkal, majdnem egyenlő arányban (60%) válaszoltak a kérdésre. Ami aggasztóbb, hogy a joghallgatók majdnem egyharmada az egyik helytelen válaszra voksolt, míg a diákok helytelen válaszai megosztottabbak voltak.

A negyedik kérdés a diákok körében nehéznek bizonyult az idegen etnikai csoportok megnevezése miatt és rendkívül alacsony számban választották ki a helyes választ. Az egyetemi hallgatók csekély többséggel a helyes válaszra adták voksukat.

Aggasztóbb azonban az utolsó előtti kérdésre adott válasz, ami egyúttal a kérdőív legnehezebb kérdése volt, hisz már jogi tudást is igényelt. A három helyes választ a diákok közül senki sem találta el, de az egyetemi hallgatók is rendkívül kevés százaléka válaszolt helyesen. A diákok esetében azonban majdnem fele mégis a Nemzetközi Büntető Bíróságot (egyik helyes választ) vélte illetékesnek az egyének elítélésében, a szám azonban alacsonyabb volt a joghallgatók esetében. Ez utóbbi csoport java a Hágai Nemzetközi Bíróságot tekintette illetékesnek, azonban ez utóbbi állami kérvényekkel foglalkozik.

A példák esetében az egyetemi hallgatók javarésze nem tudott legalább egy művet, filmet felsorolni. A válaszokat elégségesnek tekintjük, habár számos válasz esetében más, súlyos bűncselekményekről volt szó.

Csak a száraz számokat számba véve, a végzős joghallgatók jobban teljesítettek, de számos esetben a rossz válaszok aránya rendkívül nagy volt. Ugyanakkor a precízebb jogi kérdés esetében a diákok nagyobb hányada választotta ki az egyik jó választ.

A román jogi tananyagban mindenesetre érzékelhető, hogy a nemzeti jogra fektetett hangsúly eltörpíti a nemzetközi jog fontosságát. Ez sajnos így van az európai, közösségi jog esetében is. A diákok érdeklődése is túlnyomó részben a nemzeti jog fele irányul, elfelejtve azt, hogy számos változás külföldről érkezik. Számtalanszor a nemzetközi jogból átvett fogalmakat rosszul alkalmazzák, hisz az új jogi normák létét, fejlődését meg kell érteni. Ez azonban nehézkes egy olyan rendszerben, ahol a nemzeti jog fontossága, jóval meghaladja a nemzetközi jog fontosságát.

XII. ERDÉLYI TUDOMÁNYOS DIÁKKÖRI KONFERENCIA

FELHASZNÁLT IRODALOM

I. SZAKKÖNYVEK ÉS TUDOMÁNYOS ÉRTEKEZÉSEK

- Antonio Cassese – *International Criminal Law*, Oxford University Press, 2007
- Francis Pakes – *Comparative Criminal Justice*, Willian Publishing, Devon, 2007
- Rhona K.M. Smith: *Textbook on International Human Rights*, 3rd Edition, 2007
- Malcolm N. Shaw – *Nemzetközi jog*, Osiris kiadó, Budapest, 2001
- Ishamel Beah – *The Long Way Gone* – Memoirs of a boy soldier, Fourth Estate kiadó, London, 2007

II. TUDOMÁNYOS CIKKEK ÉS FOLYÓIRATOK

- Sidney Liskofsky – *The Eichmann Case*, American Jewish Yearbook, 7.szám, 1961
- Bruno Simma – *Nato, the UN and the Use of Force: Legal Aspects*, EJIL 10, 1999
- Antonio Cassese - “*Ex Iniuria Ius Oritur: Are We Moving Towards International Legitimation of Forcible Humanitarian Countermeasures in the World Community?*”, EJIL 1999
- Guglielmo Verdirame - *The genocide definition in the jurisprudence of the ad hoc tribunals*, International & Comparative Law Quarterly, 2000
- The International Commission on Intervention and State Sovereignty - *Supplementary volume to the Report of the ICISS*, Published by the International Development Research Centre, Ottawa, Canada, December 2001
- Ruth Rissing-van Saan - *The German Federal Supreme Court and the prosecution of international crimes committed in the former Yugoslavia* – Journal of International Criminal Justice, 2005
- B. Hola, A. Smeulers, C.Bijleveld - *Is ICTY sentencing predictable? An empirical analysis of ICTY sentencing practice*, Leiden Journal of International Law, 2009

III. TÖRVÉNYHOZÁS

ENSZ rendeletek

- Az ENSZ Közgyűlésének 96. határozata, 1946 December 11
- ENSZ Biztonsági Tanács 827. határozat, 1993 Május 25
- ENSZ Biztonsági Tanács 955. határozat, 1994 November 8
- ENSZ Biztonsági Tanács 1503. határozat, 2003 Augusztus 28
- ENSZ Biztonsági Tanács 1757. határozat, 2007 Május 30

Nemzetközi egyezmények

- A tömeggyilkosság bűncselekmény megelőzéséről és büntetéséről szóló egyezmény. (Convention on the prevention and punishment of the crime of genocide) – 1948 December 9
- ENSZ Alapokmánya (Charter of the United Nations)
- A Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya (International Covenant on Civil and Political Rights)
-

Alapszabályzatok

- A Jugoszláviai Nemzetközi Büntető Bíróság alapszabályzata, 1993 május 25
- A Ruandai Nemzetközi Büntető Bíróság alapszabályzata
- A Nemzetközi Büntető Bíróság alapszabályzata, 2002 július 1
- A Nemzetközi Bíróság alapszabályzata
- A Sierra Leoni Speciális Bíróság alapszabályzata

XII. ERDÉLYI TUDOMÁNYOS DIÁKKÖRI KONFERENCIA

- A Libanoni Speciális Törvényszék alapszabályzata

IV. HATÁROZATOK

JNBB

- vádiratát (Indictment) *Ratko Mladic* ellen IT - 95-5/18-I
- *Prosecutor (Ügyész) vs. Radislav Krstic*, 2001 Augusztus 2, IT-98-33-T
- *Prosecutor (Ügyész) vs. Blagojevic és Jokic*, IT-02-60-T, 2005 január 17
- *Krstic* eset, *Shahabuddeen* bíró részlegesen eltérő véleménye
- *Prosecutor (Ügyész) vs. Radoslav Brdjanin*, IT-99-36-T, 2004 szeptember 1

RNBB

- *Prosecutor (Ügyész) v. Akayesu*, RNBB, 1998 szeptember 2, ICTR-96-4-T
- *Prosecutor (Ügyész) v. Kayishema and (és) Ruzindana*, RNBB, 1999 május 21, ICTR-95-1-T
- *Prosecutor (Ügyész) vs. Alfred Musema*, RNBB 2000 Január 21, ICTR-96-13-A

A Hágai Nemzetközi Bíróság

- *Bosznia Hercegovina vs. Szerbia és Montenegró* - case concerning the application of the convention on the prevention and punishment of the crime of genocide, a NBB határozata, 2007 február 27
- *Nicaragua v. United States of America*, ICJ (NB), 1986 június 27

Német Legfelsőbb Bíróság (Bundesverfassungsgericht)

- *Nicola Jorgic* (Német Legfelsőbb Bíróság), Fellebbezés, 1999 Április 30

V. HIVATALOS HONLAPOK

- UNAMIR – *United Nations Assistance Mission for Rwanda* - http://www.un.org/Depts/dpko/dpko/co_mission/unamir.htm
- UNPROFOR – *United Nations Protection Force* http://www.un.org/Depts/dpko/dpko/co_mission/unprofor.htm
- A JNBB hivatalos honlapja, <http://www.icty.org/sections/AbouttheICTY>
- A RNBB hivatalos honlapja, <http://69.94.11.53/default.htm>
- A NBB hivatalos honlapja, <http://www.icc-cpi.int/Menus/ICC/About+the+Court/>
- Az ENSZ hivatalos honlapja, <http://www.un.org>
- Sierra Leonei Speciális Bíróság (*The Special Court for Sierra Leone*), honlapja, <http://www.sc-sl.org/>
- Az Oxfordi Egyetem könyvtárának honlapja http://oxford1.hosted.exlibrisgroup.com:8331/V/B4754LJXF9ID48P7PX6HD3REVALI4L6EL5TFEHPUAUVNHFJQPH-02663?&pds_handle=GUEST
- Az Utrechti Egyetem könyvtárának honlapja <http://www.uu.nl/EN/library/Pages/default.aspx>